

'Het is heel moeilijk te zeggen wanneer een taak te zwaar is'

Tijdens haar laatste ledenvergadering reikte de Nederlandse Vereniging voor Arbeids- en Bedrijfsgeneeskunde (NVAB) voor de tweede maal de Reinier Zielhuis

Penning uit aan een bedrijfsarts, die in het kader van zijn of haar studie de beste scriptie heeft geschreven.

Net als vorig jaar viel ook dit jaar de keuze op de scriptie van een vrouwelijke bedrijfsarts.

Kitty Meulenbeld over vrouwelijke postbodes, het gasanalysemasker, tempo draaien en 'zware' wijken.

Juni 1986. Binnen de PTT is de nota (uit 1985) Emancipatiebeleid PTT verschenen, waaruit blijkt dat vrouwen ondervetegenwoordigd zijn in bepaalde functiegroepen binnen het bedrijf. Met name in de leidinggevende beroepen en in de fysiek zwaardere taken zijn weinig vrouwen werkzaam. Voor de Post houdt dit in dat er bijvoorbeeld in het district Amsterdam slechts 78 vrouwen (1,4% van het totaal aantal werknemers) geregistreerd staan met een volledige baan in de bestel- en vervoerssector. Nader onderzoek leert echter dat van de 78 vrouwen nog niet de helft als postbestelster werkt.

Als beleidslijn werd, zo staat in de nota, aangekondigd dat er meer vrouwen de organisatie moesten binnenstromen, ook binnen de sector Post.

Kitty Meulenbeld, onderzoekster bij het Nederlands Instituut voor Arbeidsomstandigheden (NIA), maar in die tijd als bedrijfsarts werkzaam in het postdistrict Amsterdam, merkte dat de nota binnen het district bij de hoofden van dienst op enig verzet stuitte. Vrouwen zouden het postbestellen fysiek niet aankunnen, werd ter verdediging aangevoerd.

Kitty: 'Na verloop van tijd kreeg de bedrijfsgezondheidsdienst notie van de discussie die binnen de Postsector gevoerd werd en is daar op in gesprongen. Ik heb een notitie geschreven ter ondersteuning van het managementbeleid, waarin ik heb aangegeven dat vrouwen op voorhand niet uitgesloten moeten worden van de zwaardere taken. Dat wilde ik ook graag in de praktijk via onderzoek aantonen.' Samen met een fysiotherapeut die in opleiding is aan de Interfaculteit Lichamelijke Opvoe- ▶

Collega's lieten weten dat het postbestellen voor vrouwen ongetwijfeld een te zware taak is. Die uitspraak maakte mij nieuwsgierig. Foto: Nationaal Foto Persbureau

ding van de Vrije Universiteit in Amsterdam en een medewerkster van de stafafdeling Arbeidsfysiologie van de BGD van de PTT is Kitty tot een opzet voor het onderzoek gekomen. In totaal kwamen 17 gezonde vrouwelijke postbestellers, werkzaam op vijf bestelkantoren, in aanmerking om bij het onderzoek te worden betrokken. Het ging hier om vrouwen die een werkervaring van vier maanden of meer hadden en zodoende het werk zelfstandig konden uitvoeren. Onder de 17 vrouwen bevonden zich 6 leerling-bestellers. Door ziekte (griep) kwam het aantal proefpersonen uiteindelijk op 15 terecht.

Voor schut

Voordat de onderzoekers met de postbestelsters aan de slag gingen, werden de bestelkantoren bezocht om de vrouwen uit te leggen wat de bedoeling van het onderzoek was. Ook moest de nodige apparatuur worden gedemonstreerd.

Alle vrouwen zouden tijdens het werk vijf elektroden op de borst bevestigd krijgen die via een kabel verbonden zouden worden met een kleine, draagbare taperecorder. Hierdoor kon men de hartslagfrequentie nauwgezet registreren. Dit stuitte op geen enkel bezwaar, in tegenstelling tot het apparaat dat het zuurstofverbruik moest meten. 'Ik ga daar niet voor schut lopen', was een veel gehoorde kreet. Al discussiërend kwamen de vrouwen ten slotte tot het standpunt dat de gasanalyse-meting van belang was voor het onderzoek (Kitty: 'Daar hebben we natuurlijk wel wat in gestuurd') en werd het apparaat, dat bevestigd zat op een rugzak-frame, zonder problemen meege-dragen.

'Die gesprekken en demonstraties vooraf zijn volgens mij heel essentieel geweest voor het slagen van het project. We hebben ze het niet mooier voorgesteld dan het is en ook niet slechter. Ik kon me goed voorstellen dat zij bezwaar hadden tegen het dragen van de gasanalyse-meter. Het was ook vrij warm weer en dan werken met een masker voor je gezicht dat luchtdicht is afgesloten, dat is geen prettige zaak', aldus Kitty. 'Toch was het heel belangrijk voor het onderzoek dat zij het apparaat bij zich droegen, aangezien je daarvoor het zuurstofverbruik heel nauwkeurig kan meten. En aan het verbruik van het zuurstof valt af te lezen of de taak voor iemand te zwaar is of te licht. In Nederland is voor zover ik weet bij een onderzoek naar arbeidsbelasting nog nooit gebruik gemaakt van een gasanalyse-meter, althans niet tijdens het werk.

In Nederland is bij onderzoek naar arbeidsbelasting nog nooit gebruik gemaakt van een gasanalyse-meter

Ik had eerlijk gezegd wel moeite om die vrouwen te vragen om met een masker voor te gaan lopen en een apparaat op de rug. In het begin had ik echt iets van: Dat kan niet, dat kan ik niet vragen. Maar ten slotte heb ik toch de knoop doorgehakt.'

Wat later: 'Eigenlijk is het heel moeilijk te zeggen wanneer een taak nu precies te zwaar of te licht is. In de gangbare opzet voor arbeidsfysiologie wordt de VO_2 max, dat is het maximale zuurstofverbruik wat iemand kan ventileren tijdens een inspanningsonderzoek in een laboratorium, gehanteerd als uitgangspunt voor iemands maximale belastbaarheid of maximale arbeidsvermogen. De norm voor belastbaarheid wordt vervolgens gesteld op 30, 40 of 50 % hiervan. Dat is uit empirisch onderzoek naar voren gekomen. De VO_2 max van bijvoorbeeld een gezonde, volwassen man bedraagt ongeveer 3 liter zuurstof per minuut. De BGD van de PTT hanteert als algemene belastbaarheidsnorm 30% van deze VO_2 max, dus 1 liter zuurstofverbruik per minuut. Een percentage van die VO_2 max is volgens mij discutabel. Als toelaatbaarheidsgrens van een 8-urige werkdag wordt veelal een percentage van 30 tot 50% van de VO_2 max gehanteerd. Dat verschil is behoorlijk ruim. Daarom is er iets voor te zeggen om onderzoek te doen naar een preciezere normering voor iemands arbeidsbelasting. Dat is in de sportgeneeskunde inmiddels al gebeurd. Het begrip 'duurbelastingsgrens', dat is de grens waarop bijvoorbeeld marathonlopers gedurende lange tijd hun prestaties kunnen volhouden, is in de sportgeneeskunde al enige tijd een begrip. Gebleken is dat boven deze grens de verbranding voor het leveren van energie niet alleen meer met zuurstof kan plaatsvinden. De anaerobe stofwisseling wordt dan ook ingeschakeld, waarbij reserves worden aangesproken. Deze overgang wordt de 'anaerobe drempel' of 'anaerobic threshold' (AT-punt) genoemd.

Waar ik als onderzoeker achter ben gekomen is, dat hoe meer je gaat lezen over een bepaald onderwerp, hoe meer je er achter komt dat zo ontzettend weinig vaststaat. Die VO_2 max, geen haar op m'n hoofd die er eerst aan gedacht zou hebben dat die grenswaarde misschien niet gunstig zou zijn om te hanteren. Nu denk ik: 'Waar is die norm op gebaseerd?' Eigenlijk zou daar onderzoek naar gedaan moeten worden. Wij hebben gemeten met de AT-grens. Maar wat is daar eigenlijk de relevantie van? Moet je op die manier de norm hanteren? Zelf ben ik er nog niet uit wat nu de meest geschikte normering is.'

Aanlopen

De vrouwelijke postbestellers zijn niet alleen op hun wijk rondes door het onderzoeksteam gevolgd, maar ook tijdens het 'straten' (staande post sorteren in vakken op straatnaam), 'zetten' ('zittende' post sorteren op huisnummer) en 'aanlopen/fietsen' (het met de tas, karretje of fiets naar de wijk gaan).

Van deze vier arbeidshandelingen bleek het 'aanlopen/fietsen' de hoogste arbeidsbelasting op te leveren. Tijdens de route naar de wijk werd er door de dames flink tempo gedraaid, met als gevolg dat de individuele belastbaarheidsnorm werd overschreden. Die overschrijding bleek toelaatbaar aangezien het aanlopen/fietsen ongeveer 10 minuten duurt. Kitty: 'Dat flinke tempo heeft er natuurlijk ook mee te maken dat die vrouwen opeens in de picture stonden. Er liep in totaal vijf man achter een vrouw aan! Iemand die video-opnames en foto's maakte, een arbeidsanalist die met een handcomputer registreerde hoeveel iemand aan brieven en pakjes wegbracht en in welk tempo, iemand die de apparatuur in de gaten moest houden en ten slotte de fysiotherapeut en ik. Een paar vrouwen hebben we een beetje tot rust moeten manen. Dan nam het tempo wel even af, maar al snel waren ze weer even druk bezig onder het mom van: 'Ja, maar zo werk ik altijd.' Misschien is het wel gunstig dat die vrouwen hard werkten, want op die manier hadden we het fysiek zware aspect te pakken en als men dan onder de norm blijft dan weet je zeker dat het goed zit. Zou iemand op z'n dooie akkertje werken, dan hadden we niet geweten hoe het allemaal loopt op piek-dagen.'

'Zware' wijk

Volgens de onderzoekers hebben de vrouwelijke postbodes het aanlopen/fietsen niet als het zwaarste werk ervaren, ofschoon uit de zuurstof-

metingen blijkt dat tijdens die arbeidshandeling de meeste zuurstof wordt verbruikt. Tijdens dit werk overschreden ze bijna constant de norm.

Zelf gaven de postbodes aan dat het bestellen de zwaarste handeling is. Met name portiekwijken en tuinpaden worden als zwaar bestempeld, reden voor de onderzoekers om alleen de categorie 'zware' tot 'middel zware' wijken te onderzoeken. De 'lichte' wijken waren met opzet buiten beschouwing gelaten.

Het onderzoek tijdens het bestellen bracht naar voren dat dit werk voor slechts een proefpersoon in geringe mate te groot was. Deze vrouw liep een trappenwijk (bij warm weer) die zij in een veel te hoog tempo 'bestormde'. Op de controledag in dezelfde bestelloop overschreed zij haar norm niet, zodat de onderzoekers van mening zijn dat de overschrijding aan het onderzoekseffect moet worden toegeschreven. Een andere proefpersoon werkte op haar belastbaarheids grens, maar bleek tijdens de controle daar onder te zitten. Het merendeel van de proefpersonen bleef onder haar belastbaarheidsnorm. 'Postbodes lopen met een groep van vijf of zes personen door een bepaald district, dat is verdeeld in wijken', legt Kitty uit. 'Om de zoveel tijd ruilen ze van wijk, om te voorkomen dat iemand de klos is door altijd in een portiekwijk te moeten werken. In een flatwijk is het natuurlijk veel makkelijker om post te bestellen.'

Als eindconclusie stelden de onderzoekers dat de arbeidsbelasting van het postbestellen voor vrouwen niet te zwaar is. De 15 proefpersonen lieten weten hun werk in het algemeen ook als prettig te ervaren en het merendeel vindt de lichamelijke inspanning niet te groot. Kitty: 'Collega's van mij lieten weten dat het postbestellen voor vrouwen ongetwijfeld een te zware taak is. Die uitspraak heeft me nieuwsgierig gemaakt. Met name ook omdat het hier om vrouwen ging. Ik ben niet heel feministisch ingesteld, maar ik hoopte wel dat mijn onderzoek een bijdrage zou gaan leveren aan het vrouwenvraagstuk en dat de instroom van vrouwen zou groeien bij de PTT. Dat laatste is ook inderdaad het geval.'

Monique van Blijwijk

Arbeidsmogelijkheden bij de ziekte van Crohn

'De handicap bij de ziekte van Crohn is niet te begrijpen zonder enig inzicht in de pre-morbide vaardigheden, actuele sociale steun en de arbeidsomstandigheden'. Zo luidde een van de stellingen waarover werd gediscussieerd tijdens een uniek symposium dat onlangs werd georganiseerd door de Crohn-Vereniging Nederland. De initiatiefnemers hoopten hiermee onduidelijkheden en tegenstrijdigheden binnen het ingewikkelde veld van arbeidsomstandigheden van patiënten met deze ziekte op te helderen.

Sinds 1980 zijn ieder jaar ongeveer 80 000 mensen een heel jaar lang arbeidsongeschikt voor hun eigen werk, waarvan 1700 wegens maag-darmziekten, inclusief ongeveer 150 wegens de ziekte van Crohn. Dit beeld is al lange tijd constant. Ieder jaar worden van die laatste groep gemiddeld ongeveer 75 mannen en 75 vrouwen arbeidsongeschikt verklaard. Dat is opvallend omdat de arbeidsparticipatie van vrouwen nog altijd veel geringer is, terwijl de ziekte bij beide geslachten ongeveer even vaak voorkomt. De incidentie van arbeidsongeschiktheid bij de ziekte van Crohn is onder vrouwelijke werknemers niettemin tweemaal zo hoog in alle leeftijdscategorieën (figuur 1). Wellicht zijn factoren aan de kant van de belasting – arbeidsomstandigheden en leefsituatie – hiervoor verantwoordelijk. Op grond van deze gegevens kan het risico om als werknemer met de ziekte van Crohn op enig moment in de arbeidscarrière duurzaam arbeidsongeschikt te worden, globaal geschat worden. Bij naar schatting 700 nieuwe ziektegevallen per jaar en een arbeidsparticipatie van 50% zal dat risico ongeveer 40% bedragen. De gemiddelde leeftijd waarop werknemers arbeidsongeschikt worden is ongeveer 45 jaar. Bij de ziekte van Crohn is dat ongeveer 25-30 jaar (figuur 2) en vindt de afkeuring vaak al plaats na een arbeidsloopbaan van maar enkele jaren.

Weer arbeidsgeschied

De kans op beëindiging van uitkering wegens herstel, werkherleving of duiding van andere arbeidsmogelijkheden is ongeveer 30%. Hoewel dat iets gunstiger is dan het algemene gemiddelde is die 'herstelkans' met

het oog op de gemiddeld jonge leeftijd van de cliënten allesbehalve florissant. Dat treft eens te meer als we ons realiseren dat het hier niet gaat om een progressieve aandoening, maar juist om een ziektebeeld waarvan de verschijnselen in de loop der jaren neigen 'uit te blussen'. Helaas ontbreekt het aan een goed inzicht in de specifieke factoren die latere reïntegratie bij deze aandoening beletten. Waarschijnlijk vertoont de problematiek van diegenen die lang arbeidsongeschikt geweest zijn, maar wier gezondheidstoestand inmiddels sterk verbeterd is, veel overeenkomsten met die van langdurig werklozen. Instrumentaria en concrete afspraken om oplossingen te bieden ontbreken echter, zoals mogelijkheden om weer aan het arbeidsproces te wennen en ervaring op te doen na zoveel jaren onderbreking. De WAGW wordt voornamelijk gebruikt om de uitstroom van arbeidsongeschikten uit het bedrijfsleven af te remmen, niet om de terugkeer naar het arbeidsproces te bevorderen van diegenen die al jaren arbeidsongeschikt zijn.

Ervaringen van cliënten

Het is ook mogelijk dat de uitkeringsgerechtigden onder de Crohn-patiënten een selectie van meerdere gezondheidsproblemen vormen. De bevinding bij een enquête onder de leden van de patiëntenvereniging, waarbij bleek dat velen afgekeurd waren wegens bijkomende klachten, geeft aanleiding tot dat vermoeden. Dit zou met name klachten van het houdings- en bewegingsapparaat betreffen. De Crohn-Vereniging hield deze enquête enkele jaren geleden onder ▶